

Min slægt og "De stærke Jyder "

En forårsdag i 1822 var der stor opstandelse på "Damgård" i Gl.Sole i Ø.Snede sogn.Gården var sat på tvangsauktion af det offentlige på grund af ikke betalte skatter.Fra nær og fjern strømmede interesserede til for at byde på gården,der dengang var på 7 tdr.hartkorn.Gården var nok for-sømt og forfalden,men i bund og grund en god gård med jord af høj bonitet-velbeliggende i nærheden af landsbyen.Herudover var der en mindre moselod beliggende et par kilometer fra gården.

Blandt de mange auktionsgæster var også min tipoldefar Abraham Jørgensen fra Ågård ved Gesager på grænsen mellem Hedensted og Ø.Snede sogne.Abraham var jøde,og han havde samlet på sølv under Napoleonskrigene,og det kom ham til gode nu.For han fik gården for et bud på 880 rigsdaler i sølv.Andre havde langt højere bud i seddelpenge,men der var på det tidspunkt kun lidt tillid til papirspenge,på grund af deres tvivlsomme værdi efter krigen og den efterfølgende statsbankerot.

Abraham havde købt gården for at overdrage den til sin søn Jørgen Abrahamsen,født 21.maj 1796.Denne fik skøde på gården i 1828.Samme Jørgen Abrahamsen var en dygtig og vellidt mand,og han kom på et tidligt tidspunkt ind i sogneforstanderskabet,hvor hans indsigt og dygtighed var højt respekteret.Men han kom i et stærkt modsætningsforhold til"de stærke jyder",der på det tidspunkt var så dominerende i sognet,at de havde flertal i sogneforstanderskabet.Da denne lægmandsbevægelse har haft meget stor indflydelse på egnen,på min familie og på min egen opvækst,vil jeg her give en beretning i korte træk om deres historie.Der kunne skrives-og er skrevet flere bøger om dem.

"De stærke jyder var en lægmandsbevægelse,som opstod i slutningen af 1700-tallet på denne egn,og den bredte sig i begyndelsen af 1800-tallet i en række sogne mellem Vejle Og Horsens og fik hurtigt stor tilslutning i befolkningen.Bevægelsen startede som en protest mod rationalismen,og modstanden rettedes især mod to forhadte lærebøger,der udkom i slutningen af 1700-tallet,nemlig Balles Lærebog og Evangelisk Kristelig Salmebog.

"De stærke jyders" betydeligste ledere var Peder Frandsen Rytter i Uldum, Peder Laursen i Rårup og Hans Nielsen Smed i Korning.De mente ikke,at de nye bøgerholdt sig til Luthers rene lære,men rent ud sagt var både kætterske og ugudelige.

Det lykkedes dem i vidt omfang,bl.a, gennem de såkaldte"sangerkampe"i kirkerne,at forhindre den nye salmebogs indførelse.Verre var det med Balles Lærebog,som ved lov indførtes i skolerne og ved konfirmandundervisningen.

"De stærke jyder"nægtede at lade deres børn undervise efter den nye lærebog,og da de ikke måtte komme i skole eller til præsten uden disse bøger, Holdt forældrene børnene hjemme fra skole og underviste dem selv.De blev herefter idømt mulkter,som de betalte,så længe de kunne.De ønskede at være lovlydige borgere.Men jo længere forsømmelserne varede,jo mere stegmulkter.

ne, og de blev så store, at ingen af dem kunne betale. Herefter blev de udpantede, og da det ikke var småbeløb, det drejede sig om, blev husene tømt for bohaver og sengeklæder (de fik vel lov at beholde det mest nødtørftige) og staldene for heste, køer, får og fjerkræ. Protester og bønner fra de stærke og deres venner hjalp ikke. Tværtimod bestemte myndighederne, at børnene skulle fratages forældrene og anbringes i fremmede hjem for "at nyde anordningsmæssig skolegang". Trods forsøg på mægling fra bl.a. biskop og provst nægtede forældrene med tårer i øjnene at lade deres børn lære Balles Lærebog. Det stred mod deres samvittighed! Ville kongen tage deres børn fra dem, ja så magtede de ikke at hindre det. Men handle mod deres samvittighed, aldrig i evighed."

Særlig i Korning sogn var forholdene grelle. Her blev 8 børn fjernet fra deres hjem, men da ingen ville betale for deres ophold, gik sagen i hårdknude, og myndighederne opgav ævred.

Midt i denne hårde strid udviklede en ordduel mellem pastor Kjær i Korning og Hans Nielsen Smed på kirkegården sig så voldsomt, at Hans Nielsen Smed blev anklaget for overfald på tjenestemand i funktion og idømt et års tugthusstraf, som blev afsonet i Viborg.

Lærebogsstriden blev dæmpet omkring 1820, da der blev givet tilladelse til, at "de stærkes" børn kunne blive forberedt til konfirmation efter Pontoppidans forklaring hos pastor Bechman i Rårup. Forholdene i skolerne blev også administreret lempeligere, for så endelig at blive løst ved kanceliskrivelse af 15/1 1839, der gav de stærke tilladelse til selv at stå for deres børns undervisning. Det lettede. I første omgang blev der tale om hjemmeundervisning, men ret hurtigt oprettede de stærke private skoler. Fra 1839 og i årene derefter oprettede "de stærke jyder" i alt 13 skoler i egnen mellem Horsens og Vejle. I dag er kun én tilbage.

Imidlertid var Ø. Smede sogn, som ikke var syndeligt præget af "de stærke jyder" i bevægelsens første år, i løbet af 1820-erne og -30-erne blevet centrum for "de stærke jydernes" virksomhed. Her havde de nu så stor tilslutning, at de var i stort overtal i sognet, hvilket fik dem til at mene, at de havde pligt til at sørge for, at også de kommunale skolars elever blev undervist alene i den rette lære og ikke blev fyldt med verdslig visdom. Da de stærke så i 1845 fik flertal i sogneforstanderskabet, gik de i aktion "De stærke fandt, at den kommunale skoles lærebøger indeholdt for-dærlig lærdom. Navnlig syntes det at have vakt forargelse, at man her anvendte Birchs læsebøger, der bl.a. indeholdt en fabel, hvori Djævelen optrådte.

De 1. februar 1845 var der folketælling i landet, og da de stærkes repræsentanter i sogneforstanderskabet vidste, at lærerne den dag var optaget af folketællingen, benyttede de lejligheden til at foretage en uanmeldt visitats i skolerne. Først gik de ind i skolen i Gl. Sole og efterså alle bøgerne, som de fandt uegnede, dog med undtagelse af Bibelen og Luthers katekismus.

Bagefter tog de til Kragelund, hvor de i skolen der foretog en lignende undersøgelse. Dernæst gik de til sognepræsten, hr Mossin, og opfordrede ham til at sørge for, at de ugudelige bøger blev fjernet fra skolerne og ikke mere anvendt i undervisningen. Det nægtede præsten, og da heller ikke provsten ville støtte dem, gik 6 medlemmer af sogneforstanderskabet, heraf var den ene tillige sognefoged, ind i skolen i Gl. Sole, hvor de samlede de omstødte bøger sammen og tog dem med sig. I stedet for disse bøger indsatte de andre gode kristelige bøger, heriblandt 6 eksemplarer af Kingos salmebog og 6 eks. af Luthers store katekismus. Fra Gl. Sole gik færden videre til Kragelund, og der skete stort set det samme som i Gl. Sole.

Da det blev kendt, hvad de egenmægtige sogneforstandere havde gjort, vakte det stor opstandelse. Det ligger i sagens natur, at myndighederne følte sig foranledigede til at gribe ind. De omtalte 6 mænd blev derfor stævnedes til politiforhør på tingstuen i Vejle. Ved den efterfølgende retssag blev de sigtet for tyveri. De ønskede ingen forsvarere, men førte selv deres sag, egentlig med stor dygtighed. De hævdede, at de som valgte af folket aldrig havde godkendt indkøbet af disse bøger eller bevilget penge til betaling af disse. Det måtte altså være andre, der havde overtrådt loven.

Da dommen faldt, lød den på store bøder og dagmulkter, indtil bøgerne var leveret tilbage. Dommen blev appelleret til landsretten i Viborg, der stadfæstede dommen.

"De stærke" lod sig imidlertid ikke slå ud af denne ret hårde dom. Et flertal af dem blev enige om at brænde bøgerne. Det skulle gøres - og blev gjort, inden Herredsfogden kom til Ø. Snede for at få bøgerne udleverede.

Kancelliet blev forfærdet og betragtede det skete som åbenlys foragt for øvrigheden.

Der blev anlagt ny sag mod de seks mænd, som fortsat hævdede, at de havde handlet rigtigt. Sagen endte ved Højesteret, og de anklagede blev idømt store bøder og erstatningspålæg. Desuden blev de alle udelukket af sogneforstanderskabet..

Min oldefar Jørgen Abrahamsen var den eneste af de folkevalgte i sogneforstanderskabet, som gik imod "de stærke" i denne sag, og her har vi nok en del af forklaringen på, at min familie i en meget lang årrække havde et meget reserveret forhold til "de stærke", for at sige det mildt.

Siden 1846 hører vi ikke om større stridigheder mellem "de stærke" og myndighederne. Det har vel sin naturlige forklaring, dels i det, at "de stærke" nu havde fået lov til at indrette sig med deres undervisning efter eget ønske og belært af dyrekøbte erfaringer ikke lod sig forlede til at blande sig i andres forhold, dels i det, at der jo med grundlovens vedtagelse i 1849 på snart sagt alle områder blev givet større frihed.